

Валерія Шульгіна,

к.пед.н., проф., завсектором нотних видань НБУВ

У Унікальна колекція грамплатівок у фондах НБУВ

У фондах сектора нотних видань НБУВ зберігається найбагатша музична скарбниця нашої держави. Серед унікальних нотних колекцій Розумовських, І.І.Гаврушкевича, рукописів творів сучасних українських композиторів та інших значне місце займає музейний фонд грамплатівок поч. ХХ ст.*

Оскільки сучасна апаратура не придатна для відтворення записів, цей фонд не використовується для обслуговування читачів, а зберігається як архів і видається лише для наукових досліджень.

Видатною пам'яткою музичної україніки, яка зберігається у фондах НБУВ, є грамплатівка (№ 92088) із записом голосу та автографом славетної української співачки Соломії Крушельницької (1872-1952). Гастролюючи у театрі La Scala в Мілані (1907), вона записала в італійській грамофонній компанії «Фонотипія» арію та романс Адріани з опери Чілеа «Адріана Лекуврер» у супроводі великого оркестру¹.

Є в музичному фонді НБУВ кілька платівок фабрики «Пишущий Амур»** із записами голосу Ф.Шаліяпіна (1873-1938), який виконує «Соловейка» П.Чайковського (4-22583), а з українського репертуару - «Ой зелений дубе» (4-22587) тощо. «Соловейка» співак записував двічі: в 1932 р. (№ 2825) і в 1913-1914 рр.² У НБУВ зберігається повторний запис.

На початку ХХ ст. на грамплатівки було записано голоси видатних співаків А.Патті, Ф.Таманьо, Л.Тетраціні, Е.Карузо та ін.

Серед платівок із записом голосу Е.Карузо у фондах НБУВ - цікава серія продукції фірми «Monarch Record «Gramophone», яка мала відділення в різних країнах. У фірмі «Deutsche Grammophon-Gesellschaft» співак записав арію Аддіо Тості (2-052035), в Іспанії - пісню «Лоліта» Буцці-Печія (Buzzi-Peccia (062005), а у Франції - арію Фауста Гуно (332030). Ця ж фірма записала в Ризі українську народну пісню «Ой у лузі та ще й при березі» (022180) у виконанні Ф.Шаліяпіна з хором Імператорської московської опери (під керівництвом М.Л.Семенова), а також дуєт Левка й Ганни з опери «Майська ніч» М.Римського-Корсакова (024036) (співають у супроводі оркестру артисти російської опери В.П.Дамаєв і В.Н.Петрова-Іванцова).

Український репертуар був дуже поширений у тогочасних грамофонних записах. Вважається, що перші записи українських пісень (пісня «Сонце низенько» і дуєт Оксани й Андрія з опери С.Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм») здійснило товариство «Еміль Берлінерс Грамофон» у Лондоні 1899 р. під час гастролей російського хору С.Медведевої. На жаль, записи розшукати не вдалося.

У 1907 р. інженер-звукотехнік фірми «Грамофон» Сінклер Дербі записав у Полтаві голос видатного драматурга, актора й режисера М.Л.Кропивницького та українські пісні у виконанні оперного співака

* Виробництво перших грамплатівок пов'язане з ім'ям винахідника з Ганновера Еміля Берлінера, який у 1888 р. запропонував замінити валик цинковим диском, що покривався вощиною. Після вдосконалення технології в 1893 р. він заснував «Грамофонну компанію Сполучених Штатів» з дочірніми компаніями в Лондоні («His master's voice») і Ганновері («Deutsche Grammophon-Gesellschaft»).

З початку ХХ ст. з'являються й інші компанії з виробництва грамплатівок - «Columbia» в США, «Pathe» у Франції, «Fototipia» в Італії та ін.

** Компанію «Еміль Берлінер» в 1901 р. було перетворено на акціонерне товариство «Грамофон», грамофонні фабрики якої діяли в різних країнах світу. В 1902 р. воно відкрило фабрику в Ризі «Пишущий Амур», співпрацювало з берлінською фірмою «Інтернаціональ Зонофон».

М.Ф.Швєця. Напевне, тоді ж було записано «Заповіт» Т.Шевченка (С.С.-2-24644) у виконанні українського хору П.А.Шереметінського (є у фондах НБУВ). Цей запис відіграв важливу роль в атрибуції авторства твору, оскільки на обкладинці першого видання хорової партитури прізвище композитора Г.П.Гладкого (1849-1894) було скорочено до Г-го. Після виходу цієї платівки, де вказаній автор музики, авторство стало безперечним³.

З 1911 р. фірма «Зонофон рекорд» почала випускати двосторонні платівки, а з 1913 р. - з синіми та зеленими етикетками.

Платівка фірми «Зонофон» із записом пісень «І шумє, і гудє» та «Ой гиля» у виконанні хору української трупи відомих українських режисерів та антрепренерів О.З.Сулова (1857-1929) і Д.А.Гайдамаки (1864-1936), має зелену етикетку. Отже, була випущена після 1913 р.

Одна з поширених в Україні грамофонна фірма «Сірена гранд рекорд» (Вільно) мала відділення у Варшаві, Одесі, Петербурзі й Москві. Платівки з її етикеткою з'явилися на рубежі 1908-1909 рр. Ф.Погребенник вважає, що запис цією фірмою пісень «Закувала та сива зозуля» і «Гей, не дивуйте, добрії люди» (№9449) у виконанні малоросійського хору під керівництвом Н.І.Кочергіна належить до 1910 р. На конверті цієї грамплатівки вказано адресу: Київ, Хрещатик, 41 у бельєтажі - і прізвище власника - Г.І.Індржишек*.

Після відкриття у 1912 р. в Києві грамофонної фабрики виготовляються власні грамплатівки з етикетками «Артистотипія» і «Екстрафон». У фонді НБУВ є декілька платівок цієї фірми із записами Київського симфонічного оркестру під керуванням відомого на той час диригента театру Бергонье Б.І.Воячека (1857-1934). Номери платівок - №117, 118 і 121, 122 - говорять про те, що записи здійснено на початку виробництва платівок в Україні*.

Знайомство з музейним фондом грамплатівок НБУВ свідчить про давні традиції українського музичного грамзапису і значні художні надбання музичної україніки в цій галузі.

¹ Віночок Соломії Крушельницької / Зібрав і упоряд. Петро Медведик. - Тернопіль: Збруч, 1992. - С.121.

² Боярский И.Ф. Грамофонные записи Ф.Шаляпина // Ф.И.Шаляпин: Статьи, высказывания, воспоминания о Ф.И.Шаляпине. - М.: Госмузиздат, 1960. - С. 311.

³ Булат Т. Пытливая мысль коллекционера / Железный А. Наш друг - грампластинка. - К.: Муз. Україна, 1989. - С.4.

* Відомий в Україні нотний видавець і поширювач музичної літератури, чех за походженням. У 1909 р. Індржишек відкрив у Києві невелику студію запису берлінського грамофонного товариства «Інтернаціональ екстра рекорд», яка розмістилася в одній з кімнат магазину музичних інструментів. Записані в Києві воцини відправлялися до Берліна на обробку, а звіди приходили з етикетками «Інтернаціональ екстра рекорд» і «Артистотипія».

* У 1911 р. був прийнятий закон про авторське право. Відтоді копіювання грамплатівок стало порушенням закону. Для контролю за виконанням положень про авторське право було створено Агентство механічних музичних прав російського автора (АМПРА). Згідно з законом, від вартості кожної проданої платівки авторові записаного на диск твору відраховувався певний процент. Про виконання цього правила свідчить наклеєна на етикетку платівки спеціальна марка «АМПРА».